

Розділ 9. Виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю

Згідно з ч. 1 ст. 55 КК України позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю може бути призначене як основне покарання на строк від двох до п'яти років або як додаткове покарання на строк від одного до трьох років. Це покарання полягає в забороні засудженому займати посаду, яку він займав під час вчинення злочину, та аналогічні посади на державній службі, в органах місцевого самоврядування або при здійсненні певної професійної або іншої діяльності.

Каральний потенціал покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю реалізується у двох формах: 1) у формі припинення трудового договору з засудженим, який посідає певну посаду, або анулювання дозволу на заняття певною діяльністю; 2) у формі відмови засудженому в укладенні нового трудового договору на обіймання певної посади або видачі дозволу на заняття певною діяльністю.

Якщо виконання вироку в першій формі відбувається одноактне, відразу після вступу його в законну силу, то в другій — протягом усього визначеного ви роком строку покарання. Засуджений до позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю повинен відчувати вплив карального потенціалу цього покарання протягом усього строку, визначеного ви роком. Тривалість, строковість виконання даного покарання є однією з основних його ознак, що характеризує зміст цього покарання. Разом з тим умовно-дострокове звільнення від відбування покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, призначеного як основне покарання, законом не передбачено.

Згідно з ч. 3 ст. 55 КК України при призначенні позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткового покарання до арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі на певний строк воно поширюється на весь час відбування основного покарання і, крім цього, на строк, встановлений ви роком суду, що набрав законної сили. При цьому строк додаткового покарання обчислюється з моменту відбуття основного покарання, а при призначенні покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткове до інших основних покарань, а також у разі застосування ст. 77 цього Кодексу — з моменту набрання законної сили ви роком. Тобто засуджений, якому, наприклад, покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю було призначено додатково до позбавлення волі, відбуває це покарання крім строку, зазначеного у ви року суду, ще і протягом строку відбування покарання у виді позбавлення волі.

КВК України не вніс суттєвих змін у регламентацію виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Згідно із ст. 30 цього Кодексу виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, призначеного як основне покарання, а також як додаткове до основних покарань, покладається на кримінально-виконавчу інспекцію,

а проведення індивідуально-профілактичної роботи за місцем проживання засудженого — на органи внутрішніх справ. Виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, призначеного як додаткове покарання до арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі на певний строк, під час відбування основного покарання покладається на адміністрацію арештного дому, кримінально-виконавчої установи, командування дисциплінарного батальйону, військової частини чи начальника гарнізону.

Кримінально-виконавча інспекція веде облік засуджених до позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; контролює додержання вимог вироку суду засудженим, власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом за місцем роботи засудженого, а також органом, що має право анулювати дозвіл на заняття відповідним видом діяльності, яка заборонена засудженому, вживає заходів до припинення порушень вимог вироку; вносить подання органу внутрішніх справ щодо здійснення приводу засуджених, які не з'явилися за викликом до кримінально-виконавчої інспекції без поважних причин, організовує початковий розшук засуджених, місцезнаходження яких невідоме, та надсилає матеріали до органів внутрішніх справ для оголошення розшуку таких засуджених. У разі невиконання власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом вироку суду щодо особи, позбавленої права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, кримінально-виконавча інспекція надсилає матеріали прокуророві для вирішення питання про притягнення винних осіб до відповідальності згідно із законом.

З метою виконання вищезазначених обов'язків працівники кримінально-виконавчої інспекції виконують наступні дії: один раз на три місяці направляють до органів внутрішніх справ запити про те, чи притягувалися такі засуджені до адміністративної відповідальності; один раз на шість місяців направляють вимоги до підрозділів інформаційних технологій головних управлінь МВС України в Автономній Республіці Крим, місті Києві та Київській області, управлінь МВС України в областях, місті Севастополі та на транспорті з метою встановлення випадків учинення засудженими особами нових злочинів, а отримані відповіді зберігаються в особових справах засуджених осіб; у разі потреби здійснюють контрольні перевірки за місцем роботи засуджених осіб. За результатами перевірки складаються акти удвох примірниках, один з яких залишається на підприємстві, в установі, організації, а другий з відміткою про ознайомлення власника підприємства зберігається в особовій справі засудженої особи та використовується для контролю за усуненням виявлених недоліків.

Відповідно до ст. 84 КК України кримінально-виконавчі інспекції направляють до суду подання про звільнення від покарання осіб, які під час його відбування згідно з медичним висновком захворіли на психічну чи іншу тяжку хворобу, що перешкоджає відбуванню призначеного судом покарання. У разі потреби кримінально-виконавча інспекція може давати дозвіл засудженим особам виїжджати за межі України. Такий дозвіл надається тільки у випадках направлення засудженої особи у відрядження з місця роботи, у разі потреби проходження курсу лікування та в разі смерті близького родича (подружжя, батьки, діти, усиновлювачі, усиновлені, рідні брати й сестри, дід, баба, онуки), що обов'язково повинно бути підтверджено документально. У таких випадках ксерокопії відповідних документів долучаються до особової справи засудженої

особи. У разі прийняття рішення про надання засудженій особі дозволу на виїзд за межі України (відмови в наданні дозволу на виїзд) працівник інспекції виносить мотивовану постанову, яка видається засудженій особі. Копія такої постанови долучається до особової справи засудженої особи.

В свою чергу адміністрація арештного дому, кримінально-виконавчої установи, командування дисциплінарного батальйону, військової частини чи начальник гарнізону, де відбуває покарання особа, засуджена до додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, не може використовувати засудженого на роботах, виконання яких йому заборонено згідно з вироком. За двадцять днів до закінчення строку покарання, а в разі умовно-дострокового звільнення засудженої особи або заміни невідбутої частини покарання більш м'яким — у день звільнення вищезазначені органи направляють до підрозділу кримінально-виконавчої інспекції за обраним засудженим місцем проживання копії вироку та постанови суду, довідку на засуджену особу, де зазначають її установочні дані, дату звільнення та дані про родичів, а також підпису про явку до підрозділу інспекції в триденний термін після звільнення.

Тобто тільки кримінально-виконавчу інспекцію і адміністрацію арештного дому, кримінально-виконавчої установи, командування дисциплінарного батальйону, військової частини чи начальника гарнізону можна визнати суб'єктами виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Разом з тим, у процесі виконання вищезазначеного покарання беруть участь різні державні і недержавні установи, організації, посадові особи і громадяни. Правове положення зазначених органів характеризується тим, що вони сприяють процесу виконання в зв'язку з покладеними на них законодавством обов'язками.

У КВК України відсутня спеціальна норма, що регулює участь органів внутрішніх справ у процесі виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Органи внутрішніх справ, беручи участь у процесі виконання цього покарання, зобов'язані створити умови для нормальної діяльності органів, на які покладається виконання покарань. Ніяких каральних заходів до засуджених ці органи застосовувати не мають права.

Так, одним з напрямків діяльності органів внутрішніх справ у процесі виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю є розшук засуджених осіб, місцезнаходження яких невідоме, та привід засуджених осіб до кримінально-виконавчої інспекції або суду.

Крім того, працівники служби дільничних інспекторів міліції органів внутрішніх справ ведуть облік осіб, засуджених до покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; проводять із засудженими особами індивідуально-профілактичну роботу, спрямовану на їх виправлення, попередження порушення громадського порядку та інших прав громадян, а також учинення ними нових злочинів; щомісяця здійснюють перевірки за місцем проживання засуджених осіб, про результати яких у кінці кожного кварталу письмовою довідкою, окремо щодо кожної засудженої особи, інформують підрозділи інспекції і обов'язково додають до неї матеріали перевірки (пояснення засудженої особи, рапорти та ін.), які долучаються до особових справ засуджених осіб; у разі встановлення факту притягнення до адміністративної відповідальності засудженої особи письмово повідомляють про це

підрозділ інспекції та вносять відповідні записи до алфавітних карток обліку осіб, стосовно яких здійснюється профілактична Робота.

КВК України більш широко визначає обов'язки адміністрації організації, де працює засуджений, та органів, які мають право анулювати дозвіл на заняття певними видами діяльності. Необхідно підкреслити, що посадові особи, яким направляється копія вироку для виконання, не виконують покарання, а лише виконують вказані у вироку вимоги. Іншими словами, ці посадові особи здійснюють "технічну" роботу: вносять у відповідні документи необхідні записи, вживають заходів для позбавлення засудженого пільг, які він мав до покарання.

Згідно із ст. 32 КВК України власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган за місцем роботи засудженого зобов'язаний: не пізніше трьох днів після одержання копії вироку суду звільнити засудженого з посади, яку він займає, або від того виду професійної діяльності, права на яку він позбавлений, внести до трудової книжки засудженого запис про те, на якій підставі, на який строк і які посади він позбавлений права обіймати або яким видом професійної діяльності він позбавлений права займатися, та повідомити кримінально-виконавчу інспекцію про виконання вимог вироку; за вимогою кримінально-виконавчої інспекції надавати їй документи, пов'язані з виконанням покарання.

Певні обов'язки покладаються і на органи, які мають право анулювати дозвіл на заняття певними видами діяльності. Так, ці органи зобов'язані не пізніше трьох днів після одержання копії вироку суду анулювати дозвіл на заняття тим видом діяльності, яка заборонена засудженому, вилучити відповідний документ, який надає даній особі право займатися певним видом діяльності, і повідомити про виконання вимог вироку суду кримінально-виконавчу інспекцію.

У разі невиконання вищезазначеними органами вироку суду щодо особи, позбавленої права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, кримінально-виконавчі інспекції направляють матеріали прокуророві для вирішення питання про притягнення винних осіб до відповідальності згідно із ст. 282 КК України.

Що ж стосується правового статусу засуджених до покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, то вони виконують обов'язки та користуються всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, визначених законодавством України і встановлених вироком суду. В раніш діючому законодавстві не було спеціальної норми про обов'язки засуджених до покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Так, згідно зі ст. 34 КВК України засуджений до покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю зобов'язаний виконувати вимоги вироку суду, надавати за вимогою кримінально-виконавчої інспекції документи, які пов'язані з виконанням даного покарання, повідомляти інспекцію про місце роботи і проживання чи їх зміну, з'являтися за викликом до кримінально-виконавчої інспекції. У разі неприбуття засудженого без поважних причин він за поданням кримінально-виконавчої інспекції може бути підданий приводу органом внутрішніх справ. Поважними причинами неявки засудженого до кримінально-виконавчої інспекції у призначений строк визнаються: несвоєчасне одержання виклику, хво-оба та інші обставини, що фактично позбавляють його можливості своєчасно прибути за викликом і які документально підтверджені. Засудженому забороняється без дозволу кримінально-виконавчої інспекції виїжджати за межі України.

Порядок і умови виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю детально регламентовано в Інструкції про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань, яка затверджена наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань та Міністерства внутрішніх справ України від 19 грудня 2003 року № 270/1560.

Підставою для виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю є копія вироку (постанови, ухвали) суду, що набрав законної сили (завірений підписом судді та печаткою суду), закон України про амністію та акт помилування. Удень отримання копії вироку суду працівник інспекції заносить відомості про засуджену особу до журналу обліку осіб, засуджених до покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, і заводить особову справу. Номер особової справи повинен збігатися з номером, за яким копія вироку зареєстрована в журналі обліку. Надалі в особовій справі зосереджуються всі документи, на підставі яких дану особу було взято на облік, а також усі матеріали, що стосуються здійснення контролю за виконанням вироку. У такому самому порядку здійснюється реєстрація особових справ, що надійшли з інших підрозділів інспекції.

У десятиденний термін після взяття засудженої особи на облік підрозділу інспекції працівник інспекції направляє повідомлення до суду, який виніс рішення, або установи виконання покарань, з якої звільнено засуджену особу. У такий самий термін надсилається повідомлення до відповідного органу внутрішніх справ за місцем проживання засудженої особи та військкомату. До відділу (відділення) у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб міськ-, райорганів внутрішніх справ у десятиденний термін підрозділ інспекції направляє сторожову картку для здійснення контролю й інформування інспекції про звернення засудженої особи про зняття з реєстраційного обліку при зміні місця проживання. До органу, який має право анулювати дозвіл на зайняття певними видами діяльності, у десятиденний строк підрозділ Інспекції направляє повідомлення.

Залежно від характеру злочину (у сфері господарської діяльності, проти довкілля та громадської безпеки тощо) і забороненого виду діяльності підрозділ інспекції направляє повідомлення до органів, які здійснюють ліцензування певних видів діяльності, громадських об'єднань (спілка мисливців і риболовів, охорони навколишнього природного середовища і т. ін.), Державної автомобільної інспекції, Державної судноплавної інспекції річкового флоту тощо.

Після взяття засудженої особи на облік її негайно викликають до підрозділу інспекції (неповнолітньої — з батьками або особою, яка їх заміняє) для роз'яснення порядку та умов відбування покарання, правових наслідків у разі порушення вимог вироку та ухилення від відбування покарання. За результатом співбесіди засуджена особа дає підписку про виконання вимог вироку суду та заповнює анкету. Під час першого відвідування підрозділу інспекції засуджена особа повинна подати довідку з місця роботи про те, яку посаду вона займає або який вид робіт виконує, або копію трудового договору (засуджені особи, які працюють у приватних підприємств). Якщо засуджена особа не працює, до підрозділу інспекції подається трудова книжка (яка після перевірки відразу повертається засудженій особі) та ксерокопія з неї. Надалі такі документи подаються один раз на рік.

У десятиденний строк після прибуття засудженої особи до підрозділу інспекції

направляються повідомлення та копія вироку суду власнику підприємства, на якому працює засуджена особа, про внесення до її трудової книжки запису про те, які посади, на який строк і на якій підставі засудженій особі заборонено обіймати або яким видом професійної діяльності вона позбавлена права займатися. У разі застосування покарання до особи, для якої ця діяльність не є професійною (наприклад, коли водія-любителя позбавлено права керувати автотранспортом), то лист за її місцем роботи не надсилається, і запис до трудової книжки не вноситься.

За порушення порядку та умов відбування покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, а також порушення громадського порядку, за яке засуджену особу було притягнуто до адміністративної відповідальності, до засудженої особи застосовується застереження у виді письмового попередження про притягнення до кримінальної відповідальності.

Згідно зі ст. 35 КК України у разі ухилення засудженого від відбування покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю він притягується до кримінальної відповідальності відповідно до ст. 389 КК України.

Ухиленням від відбування покарання вважаються: порушення порядку та умов відбування покарання, а також притягнення до адміністративної відповідальності за правопорушення, які були учинені після письмового попередження; невиконання вимог вироку суду; неповідомлення інспекції про місце роботи і проживання чи їх зміну.

Порушником визнається також засуджена особа, яка не з'явилась без поважної причини до інспекції або зникла з метою ухилення від відбування покарання. За кожним фактом допущеного порушення засуджена особа дає письмове пояснення, яке долучається до її особової справи. Стосовно особи, яка порушує порядок та умови відбування покарання або ухиляється від відбування покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, працівник інспекції направляє прокуророві матеріали для вирішення питання про притягнення засудженої особи до кримінальної відповідальності відповідно до ч. 1 ст. 389 КК України (доставка такого засудженого до прокуратури та до суду здійснюється працівниками органів внутрішніх справ). Копії цих матеріалів підшиваються до особової справи засудженої особи.

Прокуророві направляються такі матеріали: подання; копія вироку суду; довідка про вчинені порушення та вжиті інспекцією заходи впливу; пояснення засудженої особи; інші матеріали, що свідчать про ухилення або порушення. У поданні вказуються конкретні факти ухилення засудженої особи від відбування покарання: вимоги вироку суду, які не виконані; неявки в інспекцію за викликом без поважних причин; порушення порядку й умов відбування покарання, які допущено; проступки, учинені засудженою особою, та види адміністративного реагування на них.

Зняття засудженої особи з обліку після відбуття покарання здійснюється за рапортом працівника інспекції, затвердженим начальником підрозділу інспекції. Зняття засудженої особи з обліку з інших підстав (скасуванням вироку, амністією, помилуванням, засудженням за учинення нового злочину, смертю засудженої особи, зміною постійного місця проживання) здійснюється у день надходження відповідних документів до інспекції.